

ŠOK OTKRIĆA NEKRŠĆANSKIH RELIGIJA

Jakov Jukić

Prvo otkriće nekršćanskih religija

Povijest religijskih oblika prepuna je obrata i iznenađenja. Kad jedan od tih oblika prevlada u društvu, onda se obično pojavi neki novi i drugačiji oblik koji svojim postojanjem potisne onaj prethodni. Jednako je tako s pojavom sekularizacije. Baš u trenutku kad je kršćanski svjetonazor postao vladajući u društvu, izbila su neočekivano na raznim točkama njegova tijela žarišta svjetovnosti koja su s vremenom potisnula vjeru na rub društva. Danas doživljavam opću nadmoćnost sekularizacije. Na sreću, razvoj nikada ne staje, pa na obzorju već niču prvi pozivi na novo religiozno iskustvo. Štoviše, svjedoci smo dvaju istodobnih, iako nejednako rasprostranjenih procesa: sve jače sekularizacije i sve većeg zanimanja za religiozno. Rastuća sekularizacija izaziva reakciju koja stimulira traženje zadnjeg značenja baš u religioznim kategorijama. Suvremeni svijet, dakle, jednako intenzivno živi svoje dvostruko iskustvo svjetovnosti i religioznosti.

Posve je naravno da taj pokret oživljavanja religije stavi u pitanje tezu o radikalnoj sekularizaciji modernog društva. Religija naime to više privlači što je ukorjenjenija u svjetovno tlo — kao voda žedna čovjeka u pustinji — pa se čini da je ona zapravo od same sekularizacije provocirana i prouzročena. Odatle potreba uspostavljanja neke dijalektičke sveze između eskalacije svjetovnosti s jedne strane i buđenja religioznog duha s druge. Stoga ne stoji zaključak da je sekularizacija fenomen svjetskih razmjera, povijesno određen da nezaustavljivo i nepovratno osvoji naše društvo. Naprotiv, čudna pojava religiozne gladi usred svjetovne zasićenosti ozbiljno opovrgava i slabi tu službenu tvrdnju o apsolutnom domašaju svjetskog procesa sekularizacije.

Suvremeno buđenje zanimanja za religiozno ne odvija se međutim u korist kršćanstva. Sekularizirani čovjek vrlo rijetko izabire crkveno kršćanstvo za svoju religiju, dok svjetovno kršćanstvo uopće ne prihvaća, jer ono živi iste tlapnje kao otuđeni svijet. Radije se obraća nekršćanskim religijama koje su bolje sačuvale i duže održale naravne religiozne sadržaje u sebi. Iz toga izlazi da je današnji uspjeh nekršćanskih religija usko povezan s neuspjehom stanovitog kršćanstva koje se previše iskazalo u pragmatičkom i humanističkom nastojanju, izgubivši tako privlačnost misterija. Zato ovo masovno odlučivanje za izvankršćansku religioznost nije toliko uzrok koliko posljedica krize i neuspjeha svjetovnog kršćanstva. Za mnoge naše suvremenike kršćanstvo je postalo površno, potrošačko, funkcionalističko, nereligiozno, politizirano i nekritičko; odviše slično svijetu, da bi taj svijet otkupilo i spasilo. Pa kao što sekularizirani čovjek teško može naći odgovor na svoja bitna pitanja u području svjetovnih rješenja, tako ih isto ne nalazi ni u crkvenim učenjima, koja su postala sastavni dio tog sekulariziranog svijeta. Ne spremnost kršćanskih Crkava da zadovolje religiozne potrebe učinila je

da se danas čovjek okreće drugim religijama, nadajući se da će u njima naći primjereniji odgovor za vlastite nemire. U tome poklonici nekršćanskih religija nisu potaknuti od puke znatiželje, nego od potrebe oslonca u životu koji u kršćanstvu više ne nalaze. Za vrijeme dok radikalni teolozi otkrivaju »Božju smrt« i sekulariziranog Krista, narod gladan religioznih vrednota hrli u poganske hramove i traži — po stranputicama i izobličenjima — sigurniju nadu i spas od onoga što mu plaho pruža današnje nereligiozno i sekularizirano kršćanstvo.

Povijesno gledano, taj novi val religioznosti nije obično ponavljanje nekih zbivanja u prošlosti, kad su Evropljani bili zablješteni privlačnostima istočnih i drugih svjetskih religija. Zato novu religioznost ovdje moramo oštro razgraničiti od prethodnih sličnih zbivanja, dotično razlikovati prvo i drugo otkriće nekršćanskih religija. Postoji naime u našoj kulturi duga tradicija naklonosti prema duhovnosti izvanevropskih religija. Na njezinu početku stoji A. Schopenhauer koji je u latinskom prijevodu *Upanišade* prvi upoznao sjaj indijske misli, a slijede ga R. Wagner, očaran učenjem buddhizma, i A. G. Schlegel, tajni oduševljenik *Bhagavad-gite*. U tom su društvu fizičari H. Driesch i Wilhelm von Humboldt pa filozof P. Deussen. Mnogi će vjerno ići tim duhovnim putem: od A. Francea koji u Buddhi prepoznaje najboljeg tješitelja patničkog čovječanstva do R. Rollanda i A. Schweitzera koji vjeruju da umorni evropski duh može još nešto naučiti od nekršćanskih religija. Teško je nabrojiti sve one što su svete knjige starih naroda stavili u isti red s Novim zavjetom. Otkriće indijskih religija uspoređeno je s otkrićem novog planeta,¹ jer je za evropski skepticizam prošlog stoljeća taj događaj morao imati značenje iznenadnog duhovnog obraćenja.

Tom nastojanju pridružili su se također kršćani, posebice oni s mističnim nagnućima. Za neke od njih »buddhizam je najveća duhovna činjenica u povijesti«,² drugi se opet više okreću islamu, dok treći misle da se upravo »mistici svih religioznih tradicija između sebe približavaju do istovjetnosti«.³ Pod tim vidikom postaje jasno zašto nam mudraci taoizma, konfucijanizma i buddhizma mogu pomoći da otkrijemo Boga u dubinama čovjeka, jer oni nisu nikada prestali tražiti svjetlost u sebi. A Krist nije došao da uništi plod njihova razmišljanja nego da ga dovrši.⁴ Zato ne samo kršćanstvo nego i njegova teologija mogu biti uspješno mišljeni kroz azijsku misao. Pokušaji takva istočnjačkog »pročitavanja« kršćanstva vrlo su česti.⁵ Dapače, brojni su kršćanski misionari bili jednako zahvaćeni dubokim poštovanjem prema religijama; postali su njihovi tumači i vjesnici. Tako je anglikanski misionar J. C. Winslow, uz mnoge druge, propovijedao da kršćanski Zapad ne može živjeti bez pomoći velikih religija Istoka. U tom smislu utjecaj istočne duhovnosti postaje neka vrsta tradicije u kršćanstvu.

¹ Raymond Schwab, *La Renaissance Orientale*, Paris, 1950, str. 395.

² Henri de Lubac, *Aspects du Buddhisme*, Paris, 1950, str. 8.

³ Simone Weil, *Lettre à un religieux*, Paris, 1951, str. 49.

⁴ Yves Raguin, *La profondeur de Dieu*, Paris, 1973, str. 182.

⁵ Maurus Heinrich, *Théologie catholique et pensée asiatique*, Tournai, 1965, str. 296.

Nas međutim to prvo otkriće nekršćanskih religija ovdje malo zanima, jer pripada prošlosti i na njega se direktno ne nadovezuju moderni pokreti oživljavanja nekršćanskih religija, odnosno njihovo drugo otkriće. Ipak, to nam pomaže da bolje vidimo koliko je velik jaz između spomenutog prvog i drugog otkrića.

U prvom su otkriću nekršćanskih religija sudjelovali isključivo filozofi, pjesnici i znanstvenici, dakle odabrani svijet i svijet epohe, ono što bi danas nazvali elitom. Njih je privlačila istočnjačka mudrost i vjersko učenje prvenstveno u teorijskom iskazu, pa nisu toliko marili za obredni i praktični vid problema. Još manje ih je zanimao molitveni život tih religija. Zato je teško zamisliti da bi jedan Goethe ili Malvida von Meysenburg navlačili na sebe bijele *sarije*, pjevali *mantru* i brijali glave oko čuperka duge kose. Radije su čitali Kalidasovu *Sakuntalu* ili *Meghadutu*. To je u njih bio neki strogo osobni i individualistički pristup nekršćanskim religijama. Protivno tome, u drugom otkriću — ovom današnjem — umiješano je mnoštvo, a ne »prosvijetljeni« pojedinaac. Zato suvremeno doživljavanje nekršćanskih religija nije toliko intelektualno koliko djelatno, odvija se više u grupama nego u dušama osamljenih mudraca. Poticaj mu nije egzotika već neutažena žeđ za religioznim i misteričnim. Novi pripadnici religija zainteresirani su danas za konkretnu religioznu praksu i ispunjenje vjerskih dužnosti — u raznim ritualnim tehnikama — a ne za čistu teorijsku raspravu; u njih nikada nisu u pitanju novi razumski razlozi, nego novi način života. Zbog toga je drugo otkriće nekršćanskih religija mnogo dublje i bremenitije značenjem od prvog, po čemu se onda naravno ona i najviše između sebe razlikuju.

Prije nego što opišemo to drugo otkriće nekršćanskih religija, bit će potrebno napraviti još jedno razgraničenje. Kad se nabrajaju suvremeni pokreti vjerske obnove, onda se obično spominju i razne nove religije u Africi, Aziji i Latinskoj Americi, što su se tijekom zadnjih dvaju stoljeća neočekivano namnožile, zamijenivši mnoga stara vjerovanja i sakralne običaje. Te nove religije redovito su plod miješanja i ukrštavanja već postojećih vjerovanja, koja u novoj cjelini dobro skrivaju svoje sinkretističko podrijetlo. Za Afriku se tako kaže da je stjecište starih primitivnih vjerovanja, islama, kršćanstva i mnogobrojnih zapadnjačkih sekti. Odatle u njima eklektičko prisustvo magije, političkog mesijanizma, kulta predaka, politeizma i praznovjerja.⁶ Na otocima Sjevernog mora nedavno su zabilježene pojave kulta *kargo*, dok se u prostoru Latinske Amerike sabiru najrazličitiji utjecaji: afrički spiritizam, indijanska magija, crnački islamizam, protestantizam i katoličanstvo.⁷ U Indoneziji su nikle brojne nove religijske grupe u povezanosti sa starim lokalnim kultovima, kao što su pokreti *Njuli* na Borneu, *Mejapi* na Celebesu i *Parhi-damdam* na Sumatri. U Vijetnamu je zasnježena pojava sljedbi *Hao-Hao* i *Kao-Dai* u kojima se spajaju kršćanski elementi, stari kult predaka, moderni spiritizam, buddhističko i taoističko vjersko učenje. Čini se da je najviše poticaja za širenje novih religioznih skupina dao

⁶ Ernst Demmann, *Les Religions d'Afrique*, Paris, 1964, str. 253—256.

⁷ Roger Bastide, *Les Amériques Noires, Les civilisations africaines dans le nouveau monde*, Paris, 1967, str. 236.

hinduizam sa svojim otvaranjem zapadnjačkim prilivima i reformističkim pokretima: Brahma-Samaj, Arya-Samaj, Ramakrišnina misija i nova *yoga* Aurobinda Ghosha.⁸

U metodskom pogledu pogrešno je svrstati sve te ogranke novih religija u okvir suvremenog vjerskog gibanja, koji smo kratko nazvali drugim otkrićem nekršćanskih religija. Razlog našem razgraničenju jest u tome što nove religije Azije, Afrike i Latinske Amerike nisu u svojem postanku i opstanku u tolikoj mjeri uzročno ovisne o sekulariziranom društvu i njegovoj isto tako sekulariziranoj teologiji, koliko su to nekršćanske religije novog vala i drugog otkrića. Zato ne mogu biti ni predmet ovog razmatranja.

Drugo otkriće nekršćanskih religija

Krajem šezdesetih godina — u punom zamahu psihodeličkog ludovanja i na dovršetku teološke razrade svjetovnog kršćanstva — zahvatio je Sjedinjene Američke Države novi i iznenadni val oduševljenja za nekršćanske religije. Bilo je to njihovo drugo otkriće. Taj val je iznio svu raznovrsnost sakralnih oblika koji se čine jednako brojni kao i proizvodi u nekoj velikoj robnoj kući. Poslije dugih godina vjerske ravnodušnosti ili robovanja praznim kršćanskim navikama, Amerika je doživjela pravu eksploziju religioznih čuvstava i znatiželje. Narod kojemu religiozna povijest počinje sa strogim kršćanskim pokretima puritanaca, quakera i shakera, vidi sad po ulicama svojih gradova — od Kalifornija do New Yorka i od meksičke granice do Kanade — mladež kako se zanosno okuplja oko hinduističkih *gurua*, tibetanskih *lama*, učitelja *zena*, sufičkih mistika i siouxih šamana. Uz neprepoznatljive kršćanske svećenike sve prisutniji su razni *swami*, *mahatme*, *yogini*, *avatari*, derviši — duhovni učitelji, bosonogi isposnici i samozvani proroci. Stvaraju se egzotične grupe, koje u ushitu i istočnjačkom ritmu plešu svoju *mantru*, uz zvuk zvonca i cimbalu. Komeša se narod čudno odjeven, u bijelim dugim nošnjama, obrijane glave i asketskog izgleda.

Iako je ta zanesenost za nekršćanskim religijama bila u Americi poznata i prije — tako je Swami Vivekananda osnovao na njezinu tlu svoje društvo krajem prošlog stoljeća — tek je zadnjih desetak godina dobila značajnije društvene razmjere. Mladež je upravo opsjednuta Istokom i njegovom religijom. Danas ima na tisuće i tisuće Amerikanaca koji se osjećaju privučeni od pokreta, iskustava i ideja što dolaze od velikih tradicija istočnjačke duhovne mudrosti. O tom izuzetnom zanimanju, kojemu nema ravna u američkoj religioznoj prošlosti, postoje zajamčena i kvalificirana svjedočanstva.⁹ U pjesmama G. Harrisona i mjuziklu *Kosa*

⁸ Jan Gonda, *Les Religions de l'Inde*, II dio, *L'hindouisme recent*, Paris, 1965, str. 358—406.

⁹ Marvin H. Harper, *Gurus, Swamis and Avatars, Spiritual Masters and their American Disciples*, Filadelfia, 1972; Conrad M. Hyers, *Zen and the Comic Spirit*, London 1972; Pagal Baba, *Temple of the Phallic King, The Mind of India: Yogis, Swamis, Saints and Avatars*, New York, 1973; Harrison Pope, *The Road East, America's New Discovery of Eastern Wisdom*, Boston, 1974; Daniel Cohen, *The New Believers, Young Religion in America*, New York, 1975; Chogyam Trungpa, *The Myth of Freedom and the Way of Meditation*, Berkeley, 1976.

naziru se slične tendencije, ali tek pojavom mnogobrojnih pokreta i sljedbi otkriva se sva širina nastupa novog vala nekršćanskih religija. Uz to, zahtjev za estetskim užitkom očito slabi u prilog jačanja vjerske pobožnosti, što daje cijelom pokretu posebnu ozbiljnost i svojstvo prave religiozne novosti.

Radi boljeg uvida bit će potrebno izdvojiti neke najvažnije nekršćanske pokrete i sljedbe, opisati njihova bitna određenja i uključiti ih u razmišljanja o razvojnim putovima suvremene religioznosti.

Vjerojatno najrasprostranjeniji i najpoznatiji takav pokret jest onaj *Transcendentalne meditacije*.¹⁰ Njegov je utjecaj među Amerikancima velik i posebno prihvaćen od znanstvenika i poslovnih ljudi. Cilj mu je pomoći čovjku da raznim pragmatičkim sredstvima postigne mir i sreću. Stoga ne preporučuje neku posebnu tehniku meditiranja nego se oslanja na bogatu tradiciju *Vedante*. Danas u svijetu ima oko milijun članova i više od 600 ustanova koje šire nauku i praksu *Transcendentalne meditacije*. Poznato je njihovo sveučilište kraj Los Angelesa, koje ima na stotine zavoda, tečajeva i nastavnih predmeta. Utemeljitelj pokreta je Guru Maharishi Mahesh Yogi, poznavalac drevnih *Veda* i nekadašnji redovnik hinduističkih samostana na Himalaji. Prema njegovu učenju, *Transcendentalna meditacija* širi prostore svijesti, potiče inteligenciju, donosi mir i ravnotežu u duhovnom životu čovjeka. Posljedice meditiranja su neočekivane: obraćenje je potpuno i čovjek se oslobađa od podložnosti drogama i od užasa noćnih nemira. Da to postigne, dovoljno je da se dobro utvrđenim stazama vrati izvoru vlastite svijesti, uz pomoć iskušanih metoda i istočnjačkih tehnika meditiranja.

Na istu vedičku tradiciju nadovezuje se i drugi pokret religiozne obnove nazvan *Međunarodno društvo za svijest Krishne* ili kraće: *Hare Krishne*. Njegov je začetnik A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada, potomak starih duhovnih učitelja i prevodilac *Bhagavad-gite*. U početku je sjedište pokreta bilo smješteno u New Yorku, ali se poslije, tijekom 1967, za vrijeme velikih seoba mladih nezadovoljnika na američki Zapađ, u obećanu zemlju *hippyja* i uživalaca droge, preselio u San Francisco. Pripadnici te sljedbe zastupaju vrlo radikalne nazore o životu i odlučno se odupiru zapadnjačkoj kulturi. Pravila ponašanja su im također vrlo stroga: zabranjeno je jesti meso, ribu i jaja; sljedbenici se odriču kocke, droge, alkohola i seksa. Siromaštvo i asketsko odricanje članova sekte u suprotnosti je s njihovim društvenim podrijetlom, jer redovito dolaze iz bogatih građanskih obitelji.

Posebnosti ove sljedbe — nesebičnost i napuštanje materijalnih užitaka — posljedica su okolnosti što je većina njezinih pripadnika regrutirana iz redova bivših uživalaca droga i razočaranih posjednika materijalnih dobara. Zato im vizija Apokalipse najbolje pristaje: svijet će sigurno propasti, pa svako materijalno bogaćenje i osobno napredovanje postaje besmisleno. S druge strane, tegoban način života — prosjačenje, prikupljanje milodara, rano ustajanje, uporno nuđenje revija i ploča, uzdržlji-

¹⁰ Jakob Needleman, *The New Religions*, New York, 1970, str. 128—142; Robert S. Ellwood, *Religious and Spiritual Groups in Modern America*, New Jersey, 1973, str. 231—235.

vost od svjetovnih užitaka — traži potpunu i iskrenu zauzetost koju nije lako preuzeti, što postaje zaprekom sociološkom istraživanju i unutrašnjem opisu tih grupa.⁴¹ Radikalizacija pokreta vidljiva je i u otkriću da sljedbenici *Hare Krishna* odgajaju svoju djecu u religioznom duhu sekte, otvaranjem mnogih škola, što je u drugim zajednicama rijedak slučaj. Misaoni temelj pokreta je *Bhagavad-gita*, a sredstva su njegova širenja osnutak osamdesetak središta širom svijeta, nevjerojatna požrtvovnost članova i izdavanje mjesečnog lista *Back to Gohead*; u istom je sustavu *bhakti-yoga* mistična disciplina ljubavi i potpune pasivne odanosti Bogu. Povratak duhovnim vrijednostima i zajedničkom životu obavlja se dakle vlastitim usavršavanjem, radošću žrtve, Božjim ispunjenjem u sadašnjosti, svetim recitiranjem *mantra* od šesnaest riječi, plesanjem i pjevanjem tekstova iz *Vede*. Iako je duhovni učitelj i utemeljitelj te sljedbe doživio nečuveni uspjeh na festivalu u San Franciscu 1974. godine, čini se da je pokret prošao svoju najvišu točku i da se počinje osipati.⁴² Nedostaje mu naime osnova za novačenje novih članova, jer nešto opada broj mladeži koja se drogira. Zato mnogi njegovi sljedbenici odlaze na selo, dok se jedan manji dio nepovratno iselio i nastanio u Indiji — pradomovini svih tih nekršćanskih religija.

Mnogo je spominjana *Misija Božanske Svjetlosti*,⁴³ na čelu s mladim guruom Maharaj Ji. Njezini se sljedbenici hvale da ih ima na stotine tisuća, a ponekad navode broj od pet do osam milijuna članova, s dvije stotine podružnica širom svijeta. Ipak, njihov je nedavni skup u Houstonu, unatoč brižnim pripremama i bučnoj reklamama, pretrpio potpuni neuspjeh. Zato treba s oprezom prihvaćati podatke koje razmetljivo daju vođe vjerskih grupa. U slučaju pokreta Misije Božanske Svjetlosti vjerojatno da su javne nesuglasice i neugodne svađe između mladog *guru*a i njegove obitelji prouzročile osjetan pad članstva. Treba međutim uzeti u obzir da je u svojem uzlaznom krugu taj pokret imao zapaženo velik broj obraćenika i naklonjenika. Duhovni učitelj sljedbe guru Maharaj Ji je ćudljivo dijete, mješavina spretnog menagera i mistika, ljubitelj velikih igračaka, skupih vozila, aviona, kompjutera, rock-sastava i starova. Predstavlja se za propovjednika, a ne za utemeljitelja nove religije. Zato kaže učenicima: Kraljevstvo Božje je u vama i ja ga mogu samo otkriti. Ne stvara novu Crkvu nego želi usavršiti kršćane, muslimane i buddhiste u njihovoj mlakoj vjeri. Mnogi učenici tvrde da posjeduju neposredno iskustvo teološkog središta, odnosno one moći koja jedino djeluje u svemiru. Na chardinovski način Bog je neka energija za koju fizičari kažu da se ne može ni stvoriti ni uništiti, ali nikad ne spominju da je ta energija zapravo sama svijest. Ideologija Misije Božanske Svjetlosti obnavlja značenje četiriju počela: Svjetlosti, Glazbe, Nektara i Vibracije. Njima odgovaraju određene tehnike. Sreća i mir se nalaze u čovjekovoj nutрини, a put do nje ide preko Spoznaje koja u svi-

⁴¹ Kao dokaz tome neka posluži knjiga Faye Levine, *The Strange World of the Hare Krishna*, New York, 1974.

⁴² Gregory Johnson, *The Hare Krishna in San Francisco*, u zborniku *The New Religious Consciousness*, Los Angeles, 1976, str. 31—51.

⁴³ Jeanne Messer, *Guru Maharaj Ji and the Divine Light Mission*, u zborniku *The New Religious Consciousness*, Los Angeles, 1976, str. 52—72.

jesti otkriva životnu energiju. Spoznaja je neka vrsta nadahnuća, uvjet neposredna dodira s čistom unutrašnjom sviješću. To duhovno traženje isto je što i širenje Božjeg imena. Od takve duhovnosti siromašni i drogirani postaju bogati i zdravi, pa ono što je u predanju izgubljeno biva u meditaciji višestruko vraćeno.

Manje se znade o pokretu koji nosi čudno ime 3HO (*The Healthy-Happy-Holy Organization*), a čije pristalice žele biti svjedoci velikog povijesnog preokreta na prijelazu iz razdoblja *Ribe* — koje je trajalo dvije tisuće godina i upravo prolazi — u razdoblje *Vodenjaka* koje sad nadolazi. Tim događajem ulazimo u novo i posve različito vrijeme, u novi astrološki eon — *Aquarian age*. Promjene će obuhvatiti podjednako materijalna dobra i duhovne vrijednosti. Od sadašnje dominacije osobne svijesti idemo u susret grupnoj svijesti, čime u stvari započinje nova opća kultura. Kretanje zvijezda i planeta to jasno pretkazuje, a moć koja ih pokreće samo je božanstvo. Sljedbenici 3HO smatraju da je njihov način života primjer i predokus življenja kakvo će vladati u doba *Vodenjaka*. Sekta je stvorena krajem 1969. godine od Yogija Bhajana. Njezino se učenje pretežno oslanja na religiju *Sikh* koju je polovicom šesnaestog stoljeća u Pandžabu utemeljio Guru Nanak Dev, povezavši sastojke hinduizma i islama u novu sinkretičku cjelinu. Iako preporučuju psihofiziološku disciplinu *kundalini-yoga* i koriste ezoterične moći *tantra-yoga*, sljedbenici 3HO nisu ipak zabludili u svjetovne tehnike liječenja ili u mistični okultizam. Stoga predvodnik družbe Yogi Bhajan izjavljuje da želi stvarati više učitelje nego učenike — razvijati nezavisne, duhovno slobodne ljude koji mogu biti drugima primjer prisustva Božje svijesti u svijetu. Stvoritelj i ono što je stvoreno čine jedno paradoksalno jedinstvo. Odatle mogućnost da čovjek bude duhovno slobodan i onda kad živi u fizičkom poretku stvari. Živeći unutrašnje osobno iskustvo nepromjenjivog božanstva u okolnostima promjenjivosti svijeta, čovjek utječe na skraćivanje sadašnjeg vremena i olakšava dolazak nove epohe *Vodenjaka*. U tom smislu se može reći da živjeti vrijeme akvarijuma znači biti već prisutan u društvenim preobrazbama budućnosti.

Od svih buddhističkih skupina najbolje je u Sjedinjenim Državama bio primljen pokret zen-buddhizma.¹⁴ Prema procjenama sociologa njegov je utjecaj relativno velik, iako mu je broj pripadnika sigurno manji nego u drugim sličnim grupama. Zen-buddhizam zahvaća posebne kulturne krugove: od slikara i pjesnika do skladatelja i psihoterapeuta. Napuštajući buku gradskih ulica i strahove poslovnih rizika, današnji ljudi rado ulaze u jedan *zendo*, gdje će u ozračju mira pokušati »produbljavati i meditirati tišinu«. Mnogi članovi tih sljedbi bivši su uživaoci droge koji su se postupkom prosvjetljenja uspjeli otrgnuti od mučnih stanja ovisnosti. Napustili su pakao psihodeličke svjetlosti jer su u *zenu* konačno našli slobodu svojeg unutrašnjeg prosvjetljenja. Amerikanci su brzo osjetili veliku sklonost prema toj vrsti buddhizma ne samo zato što on odgovara njihovu empirizmu i što zrcali pozitivno stajalište o svijetu i životu, nego prvenstveno zato jer im takav *zen* pruža smirenje u novoj

¹⁴ Jakob Needleman, *The New Religions*, New York, 1970, str. 37—73; Robert S. Ellwood, *Religious and Spiritual Groups in Modern America*, New Jersey, 1973, str. 255—262.

civilizaciji straha i zaglušujuće tehnološke galame. Popularnost *zena* dostiže vrhunac u dva navrata: pedesetih godina prije pojave psihodeličke euforije i šezdesetih godina za vrijeme invazije hinduističkih *gurua*. Međutim njegova privlačnost traje i ona je još uvijek prilično velika: u knjižarama se najviše traže upravo djela iz područja te vrste budhizma. A sadašnja raširenost *zen*-grupa također pokazuje da je taj pokret u punom zamahu i da ne jenjava; njegova mreža organizacije pokriva na desetke velikih središta, od kojih je najveći onaj u San Franciscu gdje predavanja o *zenu* posjećuje na tisuće znatiželjnika i privrženika. Kod San Franciscu se nalazi drugi poznati centar u koji dolaze studenti iz svih krajeva zemlje da bi kroz nekoliko mjeseci rada meditirali o »praznini« *zena* pod ravnanjem svojih *roschia*.

U sadržajnom pogledu *zen* je najviše neka tehnika meditiranja, metoda vježbanja tijela i vještina duhovnog pročišćenja. Sredstvo postizavanja unutrašnjeg jedinstva — što je uostalom zadnji cilj svih škola meditacije — jest koncentracija čovjekovih psihičkih moći u jednu jedinu točku. Da bi se to ostvarilo, potrebno je doslovce »počivati i odmarati se u vlastitoj misli«, odvratiti svoju misao od mnoštva predmeta i usredotočiti je na samo jedan, bez vanjskih smetnji, uznemirivanja i rastresenosti. Na kraju dolazi unutrašnje prosvjetljenje i oslobođenje u podsvijesti — *satori*. U dubini našeg bića skriveni su dakle mir i ravnovjesje, a još dublje od toga praznina koja ih jedino hrani. Meditiranje donosi duboku promjenu, nov način života, unutrašnju sreću, blagost šutnje i mira; ono također budi zahtjeve zajedništva, a na društvenoj razini se zalaže za metodu nenasilja.

Po ozbiljnosti nastupa i vjernosti tradiciji ističe se tibetski buddhizam. Kad su šezdesetih godina Kinezi ušli u Tibet i pozatvarali samostane, velik broj buddhističkih učitelja i redovnika našao se na ulici, pa su bili prisiljeni napustiti svoju domovinu. Najbolje utočište su našli u Sjedinjenim Državama gdje su pluralistička situacija i religiozni boom pogodovali njihovu dobru prihvatu i naglu širenju. Danas pripadnici toga pokreta uživaju doličan ugled: privukli su tisuće sljedbenika, među kojima ima mnogo umjetnika, pjesnika, psihijataru i cineasta. U svemu tome je značajnu ulogu odigrao Chogyam Trungpa Rinpoche koji se poslije bjegunstva iz Tibeta bio sklonio u Indiju da bi poslije prešao u Evropu i završio studije u Oxfordu. Zatim je u Škotskoj osnovao buddhistički centar, a dolaskom u Sjedinjene Države 1970. godine Centar meditacije *Karme Choling* u Vermontu. Nisu prošle ni tri godine, a već je utemeljio novi Institut u Boulderu, država Mexico, i nazvao ga *Naropa Institute*, po imenu jednog čuvenog *yogija* iz XII. stoljeća, slavnog po nadnaravnim moćima i sposobnostima *siddhih*. U *Naropi* se skuplja gotovo tisuću studenata i četrdeset profesora koji poučavaju buddhističku mudrost na mnogobrojnim tečajevima.

Tibetski buddhizam se dosta razlikuje od *zena*, premda oba vode istom cilju. Teško je pri tome reći koliko moderna verzija tog buddhizma odgovara tradicionalnoj nauci,¹⁵ ali sigurno više nego u drugim pokre-

¹⁵ Najbolji suvremeni prikaz religije u Tibetu daju Giuseppe Tucci-Walther Heissig, *Les Religions du Tibet et de la Mongolie*, Paris, 1973, str. 518.

tima. U svakom slučaju, današnji učitelji tibetskog buddhizma obilno se koriste slikama i arhetipskim geometrijskim likovima »psihe«, pa su na istoj liniji s psihodeličkim kolorističkim zorom. U metodičkom pogledu tibetski buddhizam je vrlo jednostavan jer daje malo važnosti položaju tijela i ruku; ne traži posebnu odjeću i naročitu prostoriju, a još manje upotrebljava *koan* i *mantru*, barem ne u početnim fazama. Daje međutim veliku važnost brojnim sjedenjima koja moraju biti učestala, redovita i vremenski duga. Zato Chogyam Trungpa Rinpoche poručuje svojim učenicima da im je beskorisno čitati knjige o meditaciji ako se istodobno svojski ne založe u dugom sjedenju i koncentriranju. Dapače, svake druge sedmice učenici sudjeluju u nedjeljnom *nyinthunu*, što praktički znači da dvanajest sati uzastopce sjede i meditiraju, s malim prekidima odmora i okrepe.¹⁶

Preostaje još da spomenemo suvremeni masovni pokret pristalica *yoge*, iako i sve ostale do sada prikazane sljedbe u većoj ili manjoj mjeri sadrže elemente koje su preuzele od izvornog sustava *yoga*. U Americi je *yoga* dosta rano postala najpopularniji oblik prakticiranja orijentalne spiritualnosti. Već 1920. godine prenio je Paramahansa Yogananda na njezino tlo tehniku *yoga* i utemeljio *Self-Realization Fellowship*. Otada je broj pristalica u stalnom porastu. Tijekom zadnjih deset godina, zanimanje za *yoga*-metode naglo je poraslo; u školama i na televizijskim programima *yoga* se predstavlja kao odlično sredstvo postizavanja i održavanja dobrog zdravlja. Jednako tako niču novi centri, u kojima se mladi ljudi potpuno odaju prakticiranju različitih oblika *yoge*. Jedan od takvih središta je *Integral Yoga Institute* u New Yorku koji je šezdesetih godina osnovao Swami Sachinanda. Za vrijeme jedne trodnevne posjete New Yorku, on je privukao toliki broj mladih zanesenjaka da se odlučio u tom gradu stalno nastaniti. Danas u New Yorku ima dva takva središta gdje žive i djeluju učenici *yoge*. U njima oni provode gotovo redovnički i strogo asketski život. Svako jutro rano ustaju da bi meditirali i prakticirali vježbanje *yoge*. Poslije, preko dana drže tečajeve *yoge* u školama, bolnicama, svratištima i na drugim prikladnim mjestima. Swami Sachinanda je tako privukao veliki broj mladeži koja je od strane društva odbačena, bilo da se radi o drogiranima ili onima što blude svijetom bez cilja. Jednom obraćeni, oni odlučno odustaju od svojih navika i posvećuju se izučavanju *yoge*.¹⁷ Zato su središta prakticiranja *yoge* postala danas prava žarišta nove i neočekivane nade za sve »prokletnike« u društvu.

Bez obzira na razlike i izvore, *yoga* je poglavito tehnika askeze i metoda meditacije, put duhovnog prosvjetljenja. U sklopu općih načela indijske tradicije, *yoga* ide za ukinućem stanja svijesti, a sredstvo da to postigne jest koncentracija čovječjih psihičkih moći samo na jedan objekt. Njezini sastavni dijelovi se doimlju kao dužnosti: obuzdanost, pridržavanje vjerskih propisa, položaj tijela na sjedalu, kontrola disanja,

¹⁶ Jakob Needleman, *The New Religions*, New York, 1970, str. 164—187; Robert S. Ellwood, *Religious and Spiritual Groups in Modern America*, New Jersey, 1973, str. 262—267.

¹⁷ Robert S. Ellwood, *Religious and Spiritual Groups in Modern America*, New Jersey, 1973, str. 225—239.

redukcija osjetnog iskustva, pažljivost, kontemplativno zadubljenje, sažetost duha.¹⁸ Od svih vrsta *yoge*, u naše vrijeme je na velikoj cijeni *hatha-yoga*, doktrina o mističkoj fiziologiji i anatomiji čovječjeg tijela, s kojom se može steći vlast nad životnom energijom. Osim *hatha-yoge* u modi su *karma-yoga* s naglaskom na etičku djelatnost, *bhakti-yoga* s naglaskom na mistiku i pobožnost, *đnana-yoga* s naglaskom na metafizičku spoznaju, i mnoge druge.

S ovim opisom, naravno, nismo do kraja iscrpili sve sadržaje o suvremenim pokretima nekršćanskih religija u Sjedinjenim Državama, iako je ono što smo rekli već posve dovoljno. Bit će zato potrebno samo ukratko spomenuti ostale sljedbe. Tu je u prvom redu *bahaizam* koji je čvrsto ukorijenjen u islamsku predaju i svojim učenjem o uspostavljanju općeg svjetskog poretka, društvenoj etici, jedinstvu ljudskog roda, istovjetnosti svih religija i trajnom miru postaje sve više privlačan za privatiziranog čovjeka današnjice. Mnogo se čuje o sekti japanskog buddhizma *Soka Gakkai*, koja je prešla preko oceana i dobro se udomačila na američkom prostoru. U predjelu Kalifornije vrlo su brojni poklonici *sufija*, pa su nedavno proizveli film *Sunseed* koji otkriva njihov stil života, dok su sljedbenici *Satya Sai Baba* također napravili film o životu i djelu svojeg *leadersa*. U porastu je pokret *Crni muslimani* koji skuplja svoje pristaje oko moderne slike islama, ali ih za uzvrat dijeli od društva i ideologizira opasnim nacionalizmom. To je razlog zašto su odnosi između *Black Muslims* i ortodoksnog islamizma poremećeni.

Sociološka analiza i nova svjedočanstva

Naš prikaz novih religioznih pokreta u sekulariziranom prostoru američkog društva nije s ovim dovršen. Od opisa pojedinačnih sljedbi i njihovih učenja treba preći na opću sociologijsku ocjenu. Riječ je zapravo o zajedničkim odrednicama cijelog pokreta suvremene nekršćanske religioznosti, a ne o posebnostima pojedinih njegovih izdvojenih dijelova.

Takva se ocjena međutim može dati tek nakon temeljitih socioloških istraživanja, a tih je do danas bilo zaista malo. Ipak, između njih jedno se empirijsko istraživanje izdvaja solidnošću priprema i znanstvenošću postupka, a provedeno je nedavno u području San Francisca i njegove bliže okolice; posao su obavile stručne ekipe sociologa sa sveučilišta u Berkeleyu.¹⁹ Razlog zašto je izbor pao baš na taj lokalitet leži u činjenici što religiozni pokreti i njihove zajednice u tome gradu stoje još uvijek na čelu svih društvenih i duhovnih preobrazbi u zemlji. Većina novih pokreta, koji se danomice pojavljuju u Sjedinjenim Državama, imali su upravo ovdje svoje prve začetke, tj. u krugu gdje počinje svaki avangardizam, pa i onaj naopaki. Stoga je ta zona bila i nastavlja biti izvorištem onih novosti koje se suprotstavljaju vladajućoj kulturi i orkvenoj religiji. Iako dakle San Francisco u metodičkom pogledu neće biti

¹⁸ Mircea Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses*, II dio, *De Gautama Boudhā au triomphe du christianisme*, Paris, 1978, str. 62—67.

¹⁹ Charles Y. Glock — Robert Wuthnow, *La dimensione religiosa in una comunità cosmopolita americana*, u zborniku *Vecchi e nuovi dei*, Torino, 1976, str. 175—203.

odveć prikladan za istraživanje sadašnjeg stanja religioznosti, može postati i te kako zanimljiv za istraživanja novih i budućih modela religioznosti.

Prema podacima spomenutog istraživanja ispitanici — jednako mladi i stari — daju još uvijek prednost tradicionalnim religijama: protestantizmu, katolicizmu, židovstvu, pravoslavlju i mormonstvu. U mladih je ta većina međutim neznatna, dok u starijih ona dostiže tri četvrtine odgovora. Na prvi pogled se čini da tradicionalne religije ostaju glavno polazište većine pučanstva u njihovu vjerskom svjetonazoru. Svejedno, među mladima je ta većina minimalna, a rezultati istraživanja o religioznoj praksi upućuju na zaključak da je njihovo pristajanje uz tradicionalnu religioznost više nominalno nego životno. Zato je unatoč brojčanom prividu većinske pojave, konvencionalna vjera u povlačenju, a nove forme religioznosti u usponu.

Doduše, ispitanici mnogo bolje poznaju te nove religiozne alternative — istočnjačke pokrete, kršćanske sekte, podzemnu crkvu i ostale grupe — nego što im pripadaju. Posebno su mladi dobro upućeni u sadržaje učerjaja tih skupina: slabije poznaju nove kršćanske grupe (14%), a bolje skupine *yoga* (65%). Stariji su osjetno manje o tome obaviješteni, ali i oni više znaju o novim nekršćanskim nego o novim kršćanskim družbama. Kao što smo rekli, sudjelovanje u aktivnostima tih grupa redovito je manje od znanja o njihovom postojanju. Od svih grupa najveći broj sudionika privlači učenje *yoge*, dok su kršćanske zajednice imale mnogo slabiji odaziv u broju sljedbenika. U svakom slučaju, to pokazuje da neki od religioznih pokreta izazivaju znatnu pažnju, iako se ona poslije ne iskazuje s odgovarajućim brojem članstva. S obzirom na sklonost — što je treći element ocjene, nakon poznavanja i sudjelovanja — najviše ponovno privlače skupine koje se nadahnjuju istočnjačkim religijama. Tako, primjerice, škole *yoga* izazivaju među mladima razmjerno šest puta veće pozitivne reakcije od negativnih; u odraslih je taj odnos za polovicu manji, samo je tri puta uvećan. *Transcendentalna Meditacija* i *zen* izazivaju također povoljne sklonosti, dok je samo družba *Hare Krishne* negativno ocijenjena. Protivno tome, kršćanske sljedbe stoje dosta nisko i posljednje su u reakcijama s negativnim predznakom.

U odnosu na druge podatke spomenimo da se prosječna životna dob privrženika novoistočnjačkih religija kreće od 18 do 35 godina starosti, iako u tome naravno ima izuzetaka. Što se tiče rase, školske i klasne pripadnosti, ti pokreti obuhvaćaju pretežno bijelce, obrazovane, srednji ili viši društveni stalež. Većina obraćenika dolazi iz imućnijih obitelji i sa sveučilišta. Za razliku od članova sekta i tradicionalnih kultova, osobe koje pripadaju današnjim pokretima ne potječu iz najnižih slojeva nego iz srednjih i viših društvenih klasa. Ako izuzmemo *Crne muslimane*, mali se broj crnaca opredijelio za nove pokrete, zacijelo mnogo manji nego što je opći razmjer između crnaca i bijelaca u američkoj populaciji. Konačno, muškarci i žene podjednako su otprilike brojčano zastupljeni u novim nekršćanskim sljedbama, premda muškarci u njima zauzimaju istaknute položaje i stvarno ih predvode. Nemamo mnogo pokazatelja o prostornom podrijetlu, ali znamo sigurno da su brojniji oni što dolaze iz grada nego oni iz seoskih sredina.

Općenito uzevši rezultati pokazuju da nove religije — pogotovo one s istočnjačkim sadržajima — poznaje veliki broj pučanstva. Mladi u tome pokazuju nešto veće zanimanje od starijih, bogati od siromašnijih. To zanimanje ima međutim različite stupnjeve intenziteta. Neki se zadovolje s običnim čitanjem *Veda*, drugi već pokušavaju naučiti vježbe *yoge*, dok se treći odlučuju na siromaštvo i odricanje. Ako se dakle uzmu u obzir svi koji su na bilo koji način došli u doticaj s istočnjačkim religijama i njihovim suvremenim varijantama, onda je njihov broj relativno velik. Iako je možda, statistički gledano, pojava novih nekršćanskih skupina bez većeg značenja, ona to prestaje biti čim joj se pridodaju netom spomenuta kvalitetna određenja. Postoji danas jedan izuzetan interes za sve religije nekršćanskoga podrijetla koji po svojoj novosti i privlačnosti nadilazi aktualnu motivaciju tradicionalne religioznosti. Može se doduše, ako se hoće, reći da je taj porast zanimanja posljedica toga što sredstva javnog priopćivanja senzacionalistički navraćaju na vjerske manjine, da se one bez tog medija ne bi brzo širile, kako otkrivaju neki sociolozi,²⁰ ali je teško zaniijekati da uza sve to ne postoji stanoviti trend vjerskog mišljenja i djelovanja prema novim nekršćanskim ishodima. U tu svrhu bit će sasvim dovoljno usporediti podatke iz ranijih istraživanja²¹ s ovim današnjim. Za nas je međutim od prevelike važnosti utvrditi da pristaše svih pokreta prihvaćaju novu religioznu svijest najviše zato jer su nezadovoljni s tradicionalnim vjerskim zajednicama i njihovim sekulariziranim crkvama.

Pravilo da nove religije izbijaju uvijek ondje gdje se sekularizacija radikalizira, ne može biti protegnuto samo na situaciju u Sjedinjenim Državama, iako bi za potvrdu naznačenog pravila već to bilo dovoljno. Moguće je naime potražiti dodatna uporišta, jasno pod uvjetom da novi prostori budu jednako obilježeni svjetovnošću, svejedno da li se radi o društvenom postupku sekularizacije ili o teološkom postupku ateizacije kršćanstva. Budući da je Japan po stupnju sekularizacije gotovo izjednačen sa Sjedinjenim Državama, njegov će primjer moći najbolje poslužiti kao novo i zaključno posvjedočenje naše teze o uzročnoj povezanosti procesa sekularizacije i pojave novih religija.

Za Japan treba također reći — kao uostalom za sve visoko sekularizirane prostore — da u pogledu točne religiozne kvalifikacije izaziva nedoumice. Na trenutke se naime čini da je to zemlja potpune svjetovnosti, pa onda opet suprotno, da je zemlja potpune religiozne obuzetosti. Odatle vrlo prijeporni sudovi i suprotstavljanja o stvarnom stanju religioznosti u japanskom društvu. Za mnoge istraživače Japanci su narod bez osobne religije, skloni svjetovnim rješenjima i racionalizaciji života. Za njih je religija prije svega nešto feminiлно i iracionalno, vezano za prošlost i tradiciju. Zato velika većina japanskog naroda odbija okrilje religije i pokušava odgovoriti na pitanja modernog svijeta isključivo na svjetovan način.

Tako se jedni izražavaju. Drugi idu protivnim putem i kažu da je Japan primjer zemlje s dubokim i proširenim religioznim uvjerenjem naroda.

•

²⁰ Martin E. Marty, *A Nation of Behavers*, Chicago, 1976, str. 129.

²¹ Peter Rowley, *New Gods in America*, New York, 1971, str. 3—4.

Ponekad statistička krivulja o broju vjernika ide vrlo visoko i dostiže neočekivane postotke. Prema nekim procjenama Japan ima 140 milijuna vjernika, što je svakako pretjerano jer je to čak više od ukupnog broja stanovništva. Razloge za tu neodređenost u indentifikaciji treba tražiti u običaju da pojedine tradicionalne religije — buddhizam i šintoizam — smatraju svu populaciju određenog područja za svoje sljedbenike i u navici da vjernici istodobno pristupaju većem broju religioznih zajednica. Japanci su toliko prožeti religioznom čuvstvom da u isto vrijeme mogu biti vjernici posve različitih religioznih tradicija. Ako se tome pridodaju podaci o pojavi novih religija, od kojih su neke proširile svoj utjecaj na cijelu naciju i natječu se već u političkoj igri moćnih stranaka, onda slika o općem stanju religioznosti dobiva nešto drugačiji izgled.

U takvom društvenom rasporedu, pojava i širenje novih religija imaju naročito značenje. Prema službenim podacima Ministarstva bogoslužja u Japanu je prije desetak godina bilo zabilježeno 150 novih religija,²² dok je od rata pa na ovamo njihov ukupni broj nevjerojatno porastao i danas prelazi zbroj od 700 novo ubilježenih religioznih skupina.²³ Nema valjda zemlje na svijetu u kojoj bi tijekom tako kratkog razdoblja nastao toliki broj novih vjerskih sljedbi kao baš u Japanu. To je prava eksplozija religiozne potražnje. Najviše se pri tome spominju pokreti *Soka Gakkai* i *Risho Kosekai*, sikretički po podrijetlu i moderni po usmjerenju. Zbog takva ustrojstva, oni više promiču etičke dužnosti i društvene zadaće nego što traže spasenje samo u onostranosti, premda čvrsto ostaju u eshatološkom iščekivanju. Radi točne socijalne indikacije, bit će važno odrediti vrijeme nastanka novih religija. Sve su one, posebno *Soka Gakkai*, vezane za razdoblje postindustrijskog razvoja u Japanu, pa u svoje redove više privlače mladu radničku klasu i gradske službenike nego seosku aristokraciju i zemljoradnički proleterijat.

Današnji Japan obilježava dakle složena i paradoksalna situacija: s jedne strane nema zemlje gdje je religija tako ugrožena od rastuće sekularizacije kao što je to ovdje slučaj, dok s druge nema jednako tako zemlje gdje su novi religiozni pokreti doživjeli tako brzi i nagli uspon kao ovdje. Zato mnogi s pravom misle da je Japan istodobno i muzej mrtvih i laboratorij živih religija; sjecište procesa svjetovnosti i religioznog buđenja. Na početku smo pitali: je li narod ove daleke azijske zemlje sekulariziran ili religiozan? Sada možemo odgovoriti: jedno i drugo, jednako religiozan i sekulariziran, odnosno to religiozniji što je više sekulariziran. Na taj način nicanje novih religija postaje za nas neka vrsta probnog testa valjanosti teze s povijesnim mogućnostima potpunog posvjetovljenja modernog urbanog i industrijskog društva. Sučelice opće usvojenom mišljenju da u tim društvima proces sekularizacije definitivno odbacuje i poništava religioznost, stoji svjedočanstvo novih religija, koje doduše još uvijek u cijelosti i na siguran način ne opovrgavaju taj proces, ali već danas ublažuju njegovu ideologijsku isključivost. Nema dvojbe da treba povesti ozbiljno računa o činjenici da u jednom modernom i

²² Fernando M. Basabe, *Religious Attitudes of Japanese Men, A Sociological Survey*, Tokyo, 1968, str. 7.

²³ Morioka Kiyomi, *Religion in Changing Japanese Society*, Tokyo, 1975, str. 34.

svjetovnom društvu, kao što je japansko, jedna trećina pučanstva biva privučena u krug novih religija i to baš u odlučnom povijesnom trenutku potpunog uspjeha sekularizma.

To okretanje prema novim i nekršćanskim religijama — što smo otkrili u dvama vodećim svjetskim društvima — nije se zaustavilo na svojim granicama nego je duboko zašlo u sve kršćanske Crkve. Svjedoci smo mnoštva primjera prodiranja i uvlačenja čisto nekršćanskih religioznih sastojaka u vjerski život kršćana; fenomen koji sam po sebi dovoljno govori o moći utjecaja novog religioznog obrata. U tome danas prednjače uglavnom osporavateljske skupine vjernika koje se redovito sastaju u tzv. *kućama molitve*, gdje obavljaju liturgijske čine na posve nov i revolucionaran način. Zato su povezane s podzemnom crkvom. Iako osnovane pretežno od kršćana, *kuće molitve* postaju središta obrednog eku-menizma. U njima se počinje otvoreno zastupati potreba uvođenja istočnjačkih tehnika duhovnosti, koje obično predvode za takvu priliku posebno pozvani hinduistički *swami* i učitelji *zena*. Štoviše, na mnogim službenim crkvenim skupovima masovno se poučava *yoga* koja bi trebala nadoknaditi sve slabosti kršćanskog obreda. Pod zajedničkim ravnanjem hinduističkog *swamija*, katoličkog svećenika i židovskog rabina održavaju se vrlo uspjele duhovne *seanse*, uz brojno prisustvo mladih neofita i oduševljenih pristaša.

Utjecaj istočnjačke religioznosti — na svojoj najvišoj točki — dospio je i u redovničke klauzure. U različitim američkim samostanima, što ih drže strogi i kontemplativni katolički redovi, prihvaća se jedan ili drugi oblik meditacije i uvode se u dnevni liturgijski raspored. Tako benediktinci u Vermontu počinju svoj dan s meditacijom koja se obavlja dva sata prije zore, po svim dužnim pravilima, pri čemu se upotrebljavaju istočnjački jastuci i održava položaj tijela po indijskoj tradiciji. Iako oni što traže pomoć u duhovnim sredstvima nekršćanskih religija nemaju namjeru postati odmah i vjernici tih religija, teško se mogu pohvaliti da su meditaciju i druge orijentalne tehnike uspjeli do kraja uklopiti u svoj kršćanski život.

Taj val oponašanja zahvatio je konačno i asketsku duhovnost u kršćana. U potvrdu tome dovoljno je samo podsjetiti na poznati slučaj Thomasa Mertona, obraćenika na katolicizam, sjajnog duhovnog pisca i trapističkog redovnika koji je pod kraj života bio neodoljivo privučen od nekršćanskih religija i mistika. Kao što su naš Č. Veljačić ili R. D. Laing, utemeljitelj pokreta anti-psihijatrije, našli utočište na dalekom Ceylonu među buddhističkim *bonzima*, tako je Merton u svojem mističnom traženju doplovio do obala istočnjačke mudrosti *zena*, hoćeći jednako zadržati svoju katoličku pravovjernost.²⁴ Naročito u zadnjim godinama života, ulagao je on sve snage da bi izjednačio neke riječi i iskustva *zena* s riječima i iskustvima kršćanskih pustinjaka i drugih mistika iz bogate zapadnjačke kontemplativne tradicije. Ali što je više nastojao da pokaže istovjetnost istočnjačke *prajna* i *logosa* grčkih otaca, ili istovjetnost *sun-*

²⁴ Thomas Merton, *Mystics and Zen Masters*, New York, 1961; Thomas Merton, *Raids on the Unspeakable*, New York, 1964; William Johnston, *Christian Zen*, New York, 1971.

yata u zenu i todo y nada u sv. Ivana od Križa, to je manje uspijevao uvjeriti svoje brojne štovaoce, posebno tvrdnjom kako *zen* ima zapravo potrebu samo za »uskrslim i besmrtnim Kristom«, da bi postao dovršen i savršen životni sustav.

Tako je Jeruzalem tiho opustio, a Ganges se napučio i oživio hodočašćima umornih kršćana.

S opisom ovih graničnih primjera dovršen je naš ogled o drugom otkriću nekršćanskih religija. Pokušali smo prikupiti i srediti građu o jednom novom religioznom iskustvu koje nije ni kršćansko ni zapadnjačko. Preostaje nam još da u njemu otkrijemo dublje slojeve značenja i pouke — povezujući ih s čovjekovom neotuđivom potrebom za religioznom koja se u naše doba skriva u pustinji kršćanske i zapadnjačke svjetovnosti.

(*Nastavak slijedi*)

THE SHOCK OF THE DISCOVERY OF NON-CHRISTIAN RELIGIONS

Summary

In contrast to the modern theology which has energetically eliminated from its content all religious elements, there is the contemporary phenomenon of an increased and unexpected interest for all religious matters. We witness two simultaneous, although unequally spread processes: the progressing secularisation and the ever increasing interest for and awakening of religion in the world.

However, this recently renescent interest for the religious phenomenon does not take place in favour of Christianity, but of other non-christian religions which have better preserved in themselves the naturally religious content. In this article the most important non-christian sects and movements in the United States (Transcendental Meditation, Hare Krishna, Mission of Divine Light, 3HO, Zen-Buddhism, tibetan Buddhism, yoga, bahaim, Satya Sai Baba) and Japan (Soka Gakkai and Risho Kosekai) are described, in the countries, where the process of radical secularisation has made the need of a religious dimension more deeply felt.

Finally, the influence of non-christian religiosity has subtly penetrated even into the christian churches and has left a mark on the religious life of christians, giving its distinctive tinge to the life in religious cloisters and colouring the religiosity of christian mystics. Jerusalem has been silently deserted while the tame banks of the Ganges are trodden by the feet of weary christian pilgrims.

In the second part of this article will be considered the importance of this change for christian life.